

FEKETE ANTAL

A szentmise olvasmányoskönyveiről

Tanulmányunkban összehasonlító vizsgálatnak szeretnénk alávetni a szentmisén használatos olvasmányoskönyvek szövegeit egymással, valamint a Szentírás-fordításokkal. Ez a nyelvi vizsgálódás arról is számot ad, milyen szentírási szövegekkel élt a magyar katolikus egyház a magyar nyelvű liturgia első évtizedeiben.

Mint tudjuk, a Szent István Társulat Szentírás-bizottsága a 20-as évek végén és a 30-as évek elején öt kötetben adta közre magyar nyelven a teljes Szentírást, amely tudományos szempontból rendkívül színvonalas mű volt. Jegyzeti sokszor értékesebbek, mint maga a fordítás. Ma már szinte érthetetlen, hogy ezekben az években miért erőltették az archaizálást; az eredetihez való túlságos ragaszkodás sokszor az érthetőség, a világosság, a könnyedség rovására ment. Az első magyar Újszövetség, amely ezeket a fogyatékosokat tudatosan igyekezett kiküszöbölni, amely tehát az első modern magyar katolikus Szentírás-fordításnak mondható, a Békés—Dalos-féle, ún. limburgi volt, amely 1951-ben jelent meg. Ezután a vasárnapi misék olvasmányait tartalmazó kötetek következtek: elsőnek a C évé 1970-ben; az A évi 1971-ben, majd a B évi 1972-ben. Ugyancsak 1972-ben látott napvilágot a köznapi olvasmányok sorozatának I., 1975-ben II. kötete, 1977-ben pedig a szentek ünnepeire és emléknapijaira szóló olvasmányos könyv. Közben azonban jelentős esemény következett be: 1973-ban megjelent az új, teljes magyar Biblia. Ez a fordítás távol áll a nyelvi tökéletességtől, ám ha egyszer kiadásra került, s a magyar katolikus közönség nagy példányszámban megvásárolta, akkor az utána megjelenő liturgikus kiadványokban ennek a fordításnak a szövegét illett és kellett volna átvenni. Sajnos, nem ez történt. De lássuk ezt közelebről:

A szentmise olvasmányoskönyveiben található összes szöveg számbavétele lehetetlen, de talán főléssleges is. A részletekben megfigyelt jelenségek legalább is nagyjából érvényesek az egyes kötetek egészére is. Az összehasonlító vizsgálat céljára a legalkalmasabbnak látszanak a vasárnapi könyvek végén található és a szentek ünnepeire szóló szentírási szakaszok.

Mint már említettem, *a vasárnapi olvasmányoskönyvek* közül elsőnek a C évé jelent meg, utána a másik kettő. Ennek következtében az A és B kötetben lévő szentek miséinek szentírási szövegei betű szerint azonosak, de gyakran különböznek a C kötetben lévő — természetesen ugyanazon ünnepre szóló — szövegektől. Részletesebben: 13 szentmise olvasmányoskönyvet vizsgálok; 39 szentírási részlettel van dolgunk. Ebből három szöveg azonos 20 esetben, *a C-től kis eltérés* van az A-ban és a B-ben 7 esetben, *erős különbözés* 12 esetben, ami meglehetősen tetemesnek mondható.

A három vasárnapi lekciónárius fordítói feltehetőleg ugyanazok; az első évré készített szöveget a második évben helyesbítették, világosabbá, érthetőbbé, magyarosabbá tették. Hogy ez utóbbi szempontokra mennyire ügyelnek, arra jellemző az aug. 15-i előesti mise evangéliumában lévő piciny betoldás: C: „Boldog az édesanya, aki...” — A és B: „Boldog az az édesanya, aki...” De sajnos van úgy, hogy ez a tökéletesítésre irányuló szándék balul üt ki, káros eredménnyel jár. A szept. 8-i evangéliumnak van egy hosszabb (Mt 1, 1—16, 18—23) és egy rövidebb (Mt 1, 18—23) változata. A C kötet egyszer közli az egészet, és utána ez áll: „A rövidített szöveg a -Jézus Krisztus születése így történt- szavakkal kezdődik, és végig tart.” Az A és B kötet ellenben előbb leközi az egész szöveget a C fogalmazásában, majd újból a 18. és kk. verseket, de lényegesen különböző fordításban! Ez utóbbi versek tehát közvetlenül egymás után nyomtatva kétféle szövegezésben szerepelnek! És még azt sem lehet mondani, hogy az utóbbi fordítás jobb volna. Mindazonáltal az egyre tökéletesebb fordítás felé való fejlődés jellemzi a kötetet. Értékes, szabad, világosan érthető fordítást nyújtottak a szerzők, főként a nehéz Szent Pál-i és ószövetségi szakaszokban. Az evangéliumok szövege egy kivétellel azonos a három kötetben, a többi szövegé ismételtelen csak másodszori nekifutásra sikerült.

Minden jel arra vall, hogy ez a fordítás a vasárnapi olvasmányoskönyvek szerzőinek saját műve. A megvizsgált szövegek azt mutatják, hogy a szerzők a 20-as, 30-as években készült, főt említett fordítást munkájukban nem használták fel. Azt hinnők viszont, hogy nagymértékben támaszkodtak a Békés—Dalos-féle 1951-es *Újszövetségi Szentírára*. Kisebb különbséget állapítottunk meg mintegy 5—6 esetben, nagyot a többi (22) esetben. Egy jellemző példa a nagyobb különbségekre: a márc. 25-i szentlecke, a Zsid 10, 4—10 igen nehéz szövege. Az 1951-es fordítás még nem ismeri a C szöveg mesteri megoldását, a 8. versnek megengedő mellékmonddal való fordítását, ami az egész perikopa megértésének a kulcsa: Istennek nem kellene ószövetségi áldozatok, „pedig ezeket Isten törvénye írta elő”.

Az 1951-es fordítás használatáról árulkodik azonban az, ahogy az A és B kötet a június 29-i előesti mise szentleckéjében (Gal 1, 11—20) egy fontos helyen elrontja a C kötetben már megtalált szerencsés szövegezést, és visszatér a Békés—Dalos-féle megoldáshoz. A C kötetben ez található: Hogyan viselkedtem — írja Szent Pál — „zsidó koromban” és a „zsidó vallásosságban” (13—14. v.), ezzel szemben az 1951-es fordításban és mind az A, mind a B kötetben mindkét helyen: „a zsidó vallásban” áll.

Erzsébet köszöntése az 1951-es fordításban így hangzik: „Áldottabb vagy te minden asszonynál.” (Lk 1, 42) — ezt találjuk az A, B, C kötetben. Ám ez a három kötet december 8-án Lk 1, 28-at, az angyal köszöntését az 1951-es fordítással ellentétben az „Áldott vagy te az asszonyok között” formában hozza. *Ugyanebben* a perikopában viszont október 8-án mindhárom vasárnapi könyvben ez áll: „Áldottabb vagy te minden asszonynál.”

Ezek után lássuk, miként jelentkeznek a vasárnapi olvasmányoskönyvek anyaga a későbbi kiadványokban. Várakozásainkkal ellentétben ezek a kiadványok nem igazodnak a vasárnapi olvasmányoskönyvekhez.

A vizsgált szövegek közül a *Köznapok I. c.* kötetbe (1972) csak három ószövetségi olvasmány, és egy szentlecke (a nevezetes Zsid 10, 4—10) és a szeptember 8-i evangélium első fele került át betűhíven a vasárnapi kötetekből; csupa olyan szöveg, amelynek A és B változata erősen eltér a C-ben találhatótól.

A vizsgált miseolvasmányokból ezeken kívül még 8 és egy fél (tudniillik a szeptember 8-i evangélium második fele) található a *Köznapok I. c.* kötetben, de a vasárnapi könyvektől eltérő megfogalmazásban. Nézzünk néhány példát: A *Köznapok I.* december 20-i evangéliumának szövege teljesen eltér az A, B, C-ben lévő december 8-i és március 25-étől. Ez azt jelenti, hogy decemberben nem egészen két hét alatt kétféleképpen hallja a hívő ugyanazt az evangéliumi szakaszt. Mal 3, 1—4 december 23-án és február 2-án annyira különbözik, hogy az azonos értelem sokszor felismerhetetlen a két fogalmazásban. A március 19-i evangéliummal a *Köznapok I.*-ben december 18-án találkozunk; a kettő teljesen különböző fordítás, és a december 18-i szöveg majdnem azonos az 1951-essel. Az A, B, C-beli augusztus 15-i és a *Köznapok I.* december 21-i szövege nagyon hasonlít egymásra; de az augusztus 15-i evangélium második fele (Magnificat) egészen más, mint a december 22-i; ez természetes, hiszen itt a *Köznapok I.* nem az A, B, C, hanem az 1951-es fordítás Magnificat-szövegét veszi át szóról szóra.

Úgy tűnik, hogy a *Köznapok I. c.* kötet jobban kiaknázta az 1951-es fordítást, mint az A, B, C évi vasárnapi kötetek, de ennek eredményeképpen növekedett az eltérő fordítások száma.

A *Köznapok II. c.* kötet a pünkösdtól adventig terjedő időre 1975-ben jelent meg. Itt is az a helyzet, hogy ahol az A—B változat erősen különbözik a C-től, az A—B szövegei és a *Köznapok II.* szövege szó szerint megegyezik. Így van ez három ünnep egy-egy olvasmányával, de még az augusztus 20-i evangéliummal és a szeptember 8-i szentleckével is, bár ezek azok közé tartoznak, ahol a C szövegtől nem különbözik az A- és B-ben lévő. Érdekes következtetésre ad módot a főt említett három olvasmány egyike, a június 29-i ünnepi mise szentleckéje (2 Tim 4, 6—8, 17—18). A *Köznapok II.* ugyanis a 9. évközi hét szombatján (II.) a 2 Tim 4, 1—8-at hozza. Az egyezés természetesen csak a 6—8. versre terjedhet ki. De mit használ föl az 1—5. vers fordításához? Nem egyezik sem az 1928-as, sem az 1951-es, sem az 1973-as fordítással. Így csak a munkatárs saját szövegezése lehet.

A *Köznapok II.* szövegei közt egy sincs olyan, amelyet a két évvel korábban megjelent Bibliából vettek volna át. Így a köznapokra szóló két kötet megjelenésével tovább szaporodtak a nemkívánatos változatok.

Az *Olvasmányok a szentek emléknappjaira (Szentek)* c. kötetről különösebb nyelvészeti elmélyedés nélkül is elmondható, hogy nyelvezete nehézkes, dőcögös. Emellett számtalan helyesírási hiba, illetve a helyesírás önkényes használata jellemzi.

Bár a kötet szerzőinek rendelkezésére állt valamennyi ide tartozó kiadvány, beleértve az 1973-as Bibliát is, a fordítók sok esetben előnyben részesítették a maguk megoldását.

Egészen saját fordításnak látszik például az augusztus 15-i előesti mise olvasmánya, az 1 Krón 15, 3—4, 15—16; 16, 1—2. A 16. versben ez felületes, rossz mondat szerkesztésben nyilvánul meg. A C kötet így fogalmaz: „... énekeseket rendeljenek ki... hangszerekkel, vagyis lantokkal, gitárokkal és cintányérokkal...” Az A és B kötetben ezt olvassuk: „...rendeljük ki az énekeseket az összes hangszerekkel: lantokkal, gitárokkal és réztányérokkal...” (1932-ben majdnem ugyanígy). Az 1973-as Biblia így fogalmaz: „... állítsák sorba testvéreiket, az énekeseket — hangszerekkel, hárfákkal, citerákkal és cintányérokkal felszerelve — ...” A *Szentek* szövege: „...testvéreikből állítsanak énekeseket és zenészeket, akik lantokkal, citerákkal és cintányérokkal játszanak...” Vagyis mindenütt beleillik a szövegbe a hangszerek -val, -vel ragos alakja; a *Szentek* ezt átveszi anélkül, hogy ügyelne saját szövegösszefüggésére, mert lantokon, pontosabban lanton játszunk, nem lantokkal — illetve ezt is lehet, de ez mást jelent. (Rádásul az idézet utolsó szavában a helyesírási gondatlanság vagy tudatlanság!)

A szövegek többsége azonban természetesen hosszabb-rövidebb részletében erősen hasonlít vagy teljesen megegyezik valamelyik korábbi fordítással. Olykor még a 20-as, 30-as években készült *Szentírás-fordítás* megoldásai is vissza-visszacsengenek itt-ott.

Az 1951-es Békés—Dalos-féle fordítás használatának aránylag kevés nyomát találjuk.

Még részletekben sem túlságosan sok az A, B, C *vasárnap* olvasmányoskönyvekkel való egyezés. Az augusztus 15-i előesti mise szentleckéje (1 Kor 15, 54—57) azok közé tartozik, amelyekben az A és B erősen különbözik a C változattól. Érdekes módon a *Szentek* egy döntő ponton a C-t követi. Az 56. vers e kettőben: „... a bűn, amelyet a törvény is inkább növelt, mint legyőzött.” Ugyanez az A és B változatban: „... a bűn pedig a mózesi törvény miatt volt erős.” A *Szentek* szerzőinek tehát ismerniük kellett, és fel is használták a C kötetet! Ezzel szemben e nap ünnepi miséjének szentleckéjében (1 Kor 15, 20—26), amely szintén erősen különbözik a C és az A, B szövegezésében, a *Szentek* nemhogy követi, hanem majdnem teljes egészében átveszi az utóbbit, vagyis az A, B-t.

A *Szentek* leginkább az 1973-as Bibliára épül, anélkül azonban, hogy az egyes szakaszokat mindenestől átvénné. Ez például az augusztus 20-i szentleckében (Ef 4, 17—24) azt jelenti, hogy a túlnyomórészt az 1973-as Bibliából vett szövegrészeket saját fogalmazású félmondatokkal keveri. A 23. vers eleje az 1973-as Bibliában és a *Szentek*ben így hangzik: „Öltsétek magatokra az új embert”, a folytatás azonban a csak az utóbbiban áll ilyen csikorgó magyartalansággal: „aki újja lett teremtve Isten szerint igazságban és valódi életszétségben.”

Mindezekből kitűnik, hogy köteteink szerzőit, fordítóit nem azonos szövegezésre, egységre, hanem a más, (jobb?!), megoldásra való törekvés jellemezte. Időnként felmerül az ökumenikus magyar Szentírás-fordítás igénye. Ehhez azonban előbb a katolikus szakembereknek kellene megegyezniük.